

תנועה

(Movement)

לפרובוקציה אין ערך רב אם איננו יכולים לעשות בה שימוש. "תנועה" משמשת אותנו כדי לעבור מן הפרובוקציה לרעיון חדש. פרובוקציה ותנועה הולכות יחדיו כחלק מתהליך מורכב.

הדבר החשוב ביותר אותו יש לזכור הוא ש"תנועה" אינה "שיפוט" (Judgement) של רעיון*. יש גישות מסורתיות ליצירתיות שמדברות על "רחיית שיפוט" או על "הפסקה זמנית של שיפוט"**, אך זה לא מספיק ולא יעיל, כי בכך שאנו אומרים למישהו לא להשתמש בשיפוט, אין אנו אומרים לו מה כן לעשות במקום זה. "תנועה" היא פעילות מנטלית אקטיבית שאנו יכולים להשתמש בה באופן מכוון***. כאשר אנו מתרגלים אותה אנו הופכים להיות מיומנים יותר, ובסופו של דבר אנו נעשים כה מיומנים עד שאנו יכולים להפיק "תנועה" כמעט מכל פרובוקציה.

* שיפוט כולל זיהוי הצורך או הבעייה וכן בדיקה האם הרעיון מתאים לעובדות, לניסיון, או לצורך; ואם הוא אינו מתאים - דוחים אותו.

** בטכניקות מקובלות של יצירתיות, וב"סיעור-מוחות" מדברים על "דחית שיפוט", "השעית שיפוט" וכו'. זה נובע מהרעיון שביקורת מידית של רעיון עלולה להרוג אותו ובכך להפוך את היצירתיות לבלתי-אפשרית, ועל-כן "הבה נדחה את השיפוט".

*** ה"תנועה" מנוהלת בדרך מכוונת ושיטתית, בניגוד לסתם "תעייה" ו"השתוללות" תוך תקווה שמשוהו יקרה.

מישהו מלמד אותך לשחק "פוקר" ואתה הופך להיות שחקן פוקר מעולה; ואז מישהו מלמד אותך משחק קלפים אחר, נניח "ברידג'", וגם כאן אתה הופך לשחקן טוב. אבל כאשר אתה משחק פוקר - אתה משתמש בחוקים של הפוקר, וכאשר אתה משחק ברידג' - אתה משתמש בחוקים של הברידג'. אינך מערבב את החוקים של שני המשחקים - אלא שומר בראשך כל אחד מהם בנפרד. כלומר, אתה מיומן במשחק פוקר ואתה גם מיומן במשחק ברידג'.

זה בדיוק אותו הדבר עם "שיפוט" ו"תנועה", שהם שני משחקים נפרדים. בשימוש ב"שיפוט" אתה משתמש בשיפוט מיומן (כובע-שחור). בשימוש ב"תנועה" אתה משתמש ב"תנועה" מיומנת (כובע-ירוק). אם תנסה להשתמש במשהו שהוא תערובת של שניהם, תקבל ערבוביה. כאשר נגר משתמש בפטיש - הוא משתמש בפטיש. כאשר נגר משתמש במסור - הוא משתמש במסור.

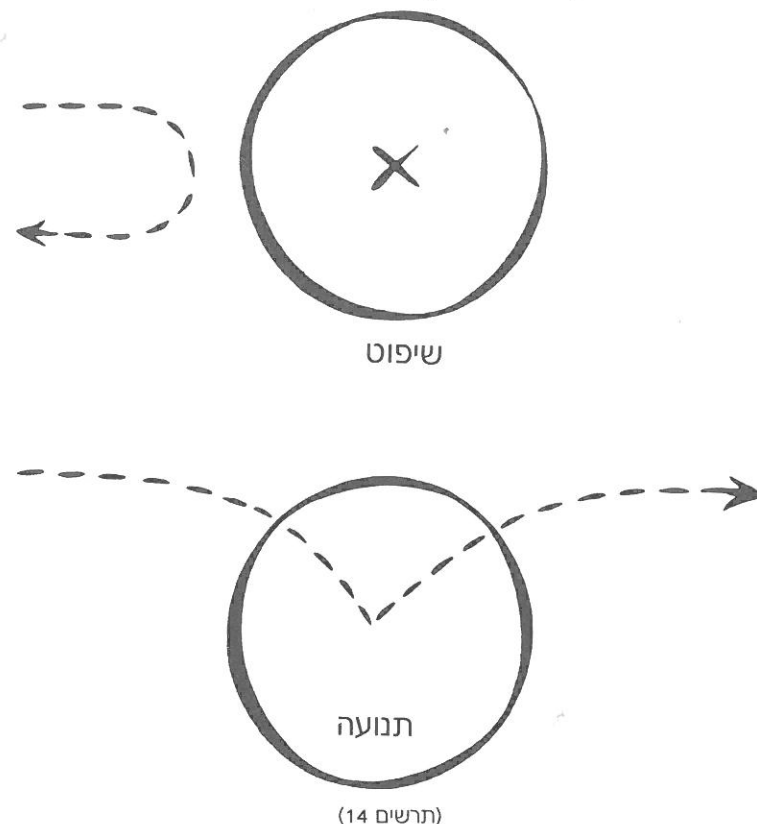
דרכים להשגת תנועה

יש מספר דרכים שבאמצעותן אפשר להתקדם מפרובוקציה. כמה מדרכים אלו ניתנות להלך. אפשר לתרגל אותן עד שמתגבשת המיומנות בהפעלת ה"תנועה". ללא מיומנות כזו, החשיבה הלאטרלית לא תהיה יעילה. לא קשה להציב פרובוקציות - אבל המיומנות האמיתית היא בהפקת תנועה מפרובוקציות אלה.

עמדה (Attitude): יש עמדה כללית ל"תנועה". אנו עושים מאמץ כללי ללכת מן הפרובוקציה קדימה. לאן זה מוביל? מה זה מעורר? לאן זה מביא אותנו? מה מעניין כאן?

רגע-אחר-רגע (Moment-to-moment): זוהי הדרך הנמרצת ביותר כדי להשיג תנועה. אנו מתארים לעצמנו את הפרובוקציה בפעולה - ללא קשר למידת האבסורדיות שבדבר. כך אנו מדמיינים פרות עפות, מכונית מקרטעת על גלגליה המרובעים, או מטוס הנוחת על גבו. בשעה שאנו מדמיינים דברים אלה אנו עוקבים אחרי מה שקורה מרגע לרגע, תוך כדי צפייה בפרטי פרטים. זה שונה לחלוטין מאשר לראות מה יקרה בסופו של דבר. בסופו של דבר מכונית בעלת גלגלים מרובעים תתפרק; בסופו של דבר מטוס הנוחת

תרשים 14 מבהיר את ההבדל שבין "שיפוט" לבין "תנועה". בשיפוט (חשיבת כובע-שחור) אנו משווים את מה שמונח לפנינו עם מה שאנו כבר יודעים. אם מה שמונח לפנינו אינו נכון - אנו דוחים אותו. ב"תנועה" אנו פועלים מחוץ למערכת של שיפוט/אמת. בהפעלת "תנועה" אנו מסתכלים במה שמונח לפנינו (שהוא בדרך-כלל פרובוקציה) ומנסים לראות כיצד נוכל "לזוז" ממנו קדימה אל רעיון חדש ויעיל.

המקומות היחידים שבהם אנו משתמשים ב"תנועה" בחיים הרגילים הוא בשירה ובמטאפורה (שימוש בהוראה שאולה). בשני המקרים אין אנו מתעכבים כדי להגיד: "האם זה באמת נכון?". במקום זאת, אנו מתקדמים הלאה כדי לראות להיכן המטאפורה או הדימוי מביאים אותנו.

חיפוש אחרי הערך (Search for value): האם יש איזשהו ערך שימושי לפרובוקציה זו? האם יש בה היבטים חיוביים כלשהם? האם קיימים תנאים מיוחדים שבהם לפרובוקציה תהיה תועלת ישירה? הפרובוקציה - "פו עובדים אמביציוניים צריכים ללבוש חולצה צהובה" מוליכה למספר רעיונות מעניינים. לדוגמה, בעסקים של מתן שירותים, לקוחות יעדיפו לקבל את השירות מעובדים הלוכשים חולצה צהובה.

ככל שמוחנו ייעשה רגיש יותר לערך ולמשמעות של פרובוקציה, כך נהיה מסוגלים יותר להבחין בערך השימושי של כל דבר כמעט - כולל פרובוקציה. מרגע שגילינו את הערך, אנו מדגישים ומחזקים אותו, בונים עליו ומנסים לעשותו מעשי. כלב מגלה בחוש הריח שלו עקבות מטושטשים, והוא עוקב אחריהם; הריח מתחזק ולבסוף מוצא הכלב את מקורו. בדומה לכך - אנו יכולים "להריח" משמעות או ערך וללכת בעקבותיו עד שנמצא שהערך הוא משמעותי במידה מספקת כדי לשמש בסיס לרעיון חדש.

מעניין (Interesting): מה "מעניין" בפרובוקציה זו? המונח "מעניין" כולל דרכים רבות אחרות להשגת "תנועה". ייתכן שקיימת נקודת שוני מעניינת. ייתכן שקיים עיקרון מעניין. "מעניין" מהווה את החלק השלישי של הכלי להפניית תשומת-הלב חש"מ (חיובי, שלילי ומעניין) שתואר מוקדם יותר בספר זה. אדם יצירתי מזהה ומחפש את מה שמעניין. ייתכן שתצטרך לעשות מאמץ כדי לגלות משהו מעניין.

סיכום

"תנועה" היא פעולה אקטיבית, מודעת, הנבדלת מ"שיפוט". אנו משתמשים ב"תנועה" כדי לנוע קדימה - מהפרובוקציה לקראת מציאת רעיון חדש. תנועה ופרובוקציה הולכות יד-ב-יד כשיטה לפריצת דפוסים ופתיחת אופקים לרעיונות חדשים. הדרכים להשגת "תנועה" כוללות: עמדה, רגע-אחר-רגע, מיצוי עיקרון, התמקדות בהבדל, חיפוש אחרי הערך, ומציאת הדבר ה"מעניין". הצעד הראשון הוא להציב את הפרובוקציה. הצעד השני הוא להשתמש בערך השימושי שיש לפרובוקציה כדי להשיג "תנועה" לכיוון הגיית רעיון חדש.

על גבו יתרסק; אך ההתבוננות של רגע-אחר-רגע בפרובוקציה, תוך כדי צפייה בפרטי הפרטים של הפעולה, היא זו שיכולה להביא להולדת רעיונות חדשים.

מיצוי עיקרון (Extract a principle): האם ניתן להפיק איזה עיקרון מתוך פרובוקציה, ואז להשתמש בעיקרון זה ברעיון מעשי? למשל, בחפשנו אחר אמצעי פרסום חדש, נאמר: "פו עלינו להחזיר את כרוז העיר". בפעולתו של כרוז העיר אנו מוצאים עיקרון מעניין: אינך יכול להפסיק או "לנתק" את קריאתו של כרוז העיר. אנו מאמצים עיקרון זה ומחפשים מסביבנו מדיום כלשהו שאותו אי-אפשר להפסיק. אולי נשלב פרסומת באמצעות חברת הטלפונים? נניח שאינך רוצה לשלם עבור שיחת טלפון - כל שעליך לעשות הוא ללחוץ על מתג מיוחד ולקבל שיחה חינם, אך זאת בתנאי שמדי פעם בפעם ייכנסו לשיחה הודעות פרסומת. בנוסף למיצוי עיקרון מתוך פרובוקציה, אנו יכולים לבודד איזו תכונה בולטת של היבט מסוים של הפרובוקציה, שתהווה כעין "זרע" שאותו נזרע כדי להצמיח רעיון חדש.

התמקדות בהבדל (Focus on the difference): כמה זה שונה ממה שאנו עושים בדרך-כלל? מהן נקודות השוני? על-ידי התמקדות בנקודות השוני אנו מבקשים לנוע אל רעיון חדש. ההבדל בין מטוס הנוחת על גבו ומטוס הנוחת על גלגליו הוא שבנחיתה הפוכה יש לכנפיים עילוי שלילי (פרופיל הכנף הפוך). מצב זה מביא אותנו לרעיון ה"נחיתה החיובית" (בנחיתה רגילה מבטל הטייס את כוח העילוי על-ידי-כך שהוא גורם לכנף הזדקרות בגובה אפס, ואז עובר המטוס מטיסה לנסיעה על גלגליו). מכאן ניתן לקבל מספר רעיונות מועילים כמו ניטרול מבוקר של גורמים אווירודינמיים שונים, כדי לקבל עילוי מיידי נוסף בעתות חירום.

התמקדות בהבדלים חשובה במיוחד כאשר החושב נתקל ב"רצח" הרעיונות הקטלני ביותר, שהוא המשפט המנוסח כך: "זה הרי בדיוק כמו...". אתה בא עם רעיון חדש והוא נדחה על-ידי משהו המשתמש במשפט זה. למשפט זה יש השפעה עצומה כי אין הוא תוקף את הרעיון אלא מציין בפשטות כי הרעיון אינו ראוי לתשומת-לב, הואיל והוא כבר ידוע או שהוא נמצא כבר בשימוש. הדרך היחידה להתמודד עם משפט זה היא להגיב: "זה אולי נראה כמו... אבל הבה נתמקד בהבדל...", ואז אתה ממשיך למנות את נקודות השוני.

תרגילים על "תנועה"

1. השתמש בשיטת ה"רגע-אחר-רגע" כדי להשיג תנועה מהפרובוקציה הבאה:
"פו כל אחד מחליט כמה זמן הוא יקדיש לעבודה בכל יום".

2. השתמש בשיטת "מיצוי עיקרון" כדי להשיג תנועה מהפרובוקציה הבאה:
"פו בכל מכשירי הטלוויזיה מוצג בפינת המסך מונה (מספר) המציין כמה שעות היתה הטלוויזיה בשימוש השבוע (המנייה תתחדש בסוף כל שבוע)".

3. השתמש בשיטת "התמקדות בהבדל" כדי להשיג תנועה מהפרובוקציה הבאה:
"פו במקום לסדר את חדרו, כל אדם אחראי לסידור חדר של מישו אחר".

4. השתמש בשיטת "חיפוש אחרי הערך" כדי להשיג תנועה מהפרובוקציה הבאה:
"פו כל אחד חוגג שני ימי-הולדת בשנה: יום-ההולדת האמיתי שלך, ויום-הולדת 'רשמי' בתאריך שתבחר".

5. אתה מעוניין ברעיונות חדשים על מסעדות. השתמש בשיטת ה"בריחה" כדי להשיג פרובוקציה ואז השג "תנועה" ממנה, תוך שימוש בשיטת "מעניין".

6. אתה משתתף במסע לאומי המעודד אנשים להתעמל יותר, ואתה זקוק לרעיונות עבור מודעות הפרסומת. השתמש בשיטת ה"היפוך" כדי להציב פרובוקציה, ואז השתמש בשיטת "מיצוי עיקרון" כדי להשיג תנועה מהפרובוקציה לרעיון חדש.

7. השתמש בכל שיטות ה"תנועה", בזו אחר זו, כדי לנסות להשיג את מקסימום התנועה מהפרובוקציה הבאה:
"פו גילו של הנוהג ברכב חייב להיות מוצג בחלון האחורי של המכונית בשעה שהוא נוהג בו".

המלה האקראית

(The Random Word)

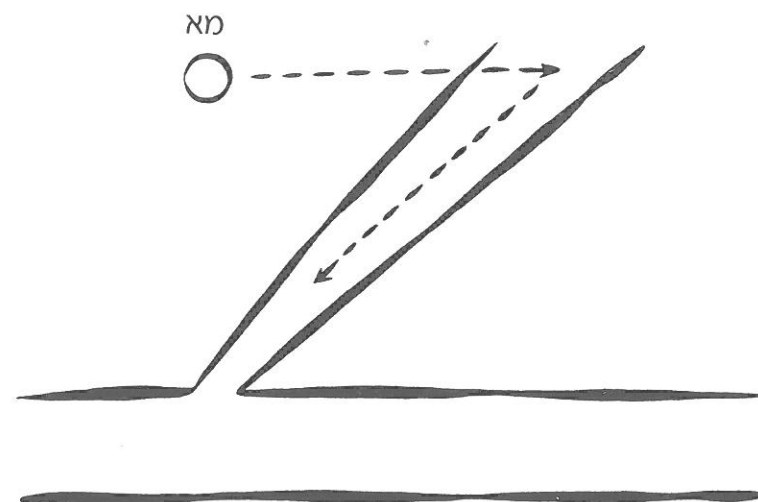
שיטת "המלה האקראית" היא טכניקה רבת-עצמה בחשיבה הלאטרלית, והיא קלה מאוד לשימוש. זוהי ללא ספק הפשוטה ביותר מבין כל הטכניקות היצירתיות ונמצאת בשימוש נרחב על-ידי אנשים הצריכים לייצר רעיונות חדשים (למשל עבור מוצרים חדשים). תיארת טכניקה זו לראשונה לפני שנים רבות.

בתולדות ההמצאות והרעיונות יש דוגמאות רבות בהן נראה כי אירוע מקרי היה הניצוץ שגרר רעיון יצירתי רב-ערך (כמו התפוח שהיה אמור ליפול על ראשו של ניוטון וגרם לו לגלות את חוקי כוח המשיכה של כדור הארץ). כיצד יכולים מאורעות אקראיים להיות בעלי השפעה יצירתית?

בתרשים 15 אנו רואים את הדפוס הלא-סימטרי הרגיל. אם ננוע מנקודת ההתחלה קדימה, במסלול החשיבה הראשי, לא תהיה לנו גישה למסלול הצדדי. יכולנו להשתמש בשיטת הפרובוקציה/תנועה כדי "לחתוך" אל המסלול הצדדי, אבל, אילו היינו מתחילים מנקודה אחרת (המצוינת בתרשים כ"מא"), היינו יכולים להתחבר עם המסלול הצדדי. מרגע שאנו שם, השביל בחזרה אל נקודת ההתחלה הוא ישיר. אירוע מקרי יכול לספק את הנקודה "מא"; אירוע מקרי יכול להרשות לנו להיכנס אל הדפוס מנקודה שונה. זה נותן לנו "תובנה" רגעית או "אינטואיציה" או "אפקט האאורקה" (אומרים שארכימדס רחץ באמבטיה ושיחק עם הסבון או עצם אחר כאשר פתאום צץ במוחו הרעיון כיצד לכדוק אם כתרו של המלך עשוי מזהב טהור, בעזרת מציאת ההפרש בין משקלו במים ומשקלו באוויר. הוא יצא מהאמבטיה בקריאות ניצחון "אאורקה! אאורקה!", כלומר "מצאתי! מצאתי!").

האם עלינו לשבת בחיבוק ידיים ולחכות לאירועים מקריים שיציתו רעיון חדש? האם עלינו לשבת תחת עצים ולחכות שתפוח ייפול על ראשו? אנו יכולים לעשות זאת, אבל אנו יכולים גם לגשת ולנער את העץ. אנו יכולים

לייצר בעצמנו את האירועים המקריים. זהו בדיוק מה שאנו עושים באמצעות טכניקת "מלה אקראית" בחשיבה לאטרלית.

(תרשים 15)

השגת המלה האקראית

איננו יכולים לבחור את המלה האקראית כי אם נבחר אותה, היא פשוט תתאים לרעיונות שמוכרים לנו (שהם יהוו, בוודאי, את הבסיס ל"בחירה" זו). אם כן, במקום "לבחור" את המלה אנו משיגים אותה בדרך אקראית, ולכן נקרא לה "מלה אקראית".

אפשר למשוך פתק ועליו מלה מתוך שק מלא בפתקי מלים.

או: אתה יכול לחשוב על עמוד מסוים במילון, נניח עמ' 87, ולחשוב על מספר, נניח 6, שיציין את מקום המלה בדף. בדוגמה שלנו זו המלה השישית בעמוד 87. אתה מוצא את המלה במילון וזו המלה האקראית שלך. אם במקרה מלה זו אינה שם עצם, המשך הלאה באותו עמוד עד שתמצא שם עצם.

אתה גם יכול לעצום את עיניך, להוליד את אצבעך על עיתון פתוח ולקחת את שם העצם הקרוב ביותר לאצבע.

או: אתה יכול להשתמש ברשימה של שישים מלים (כמו הרשימה להלן). הצץ במחוג השניות בשעוןך. אם הוא מראה 27 שניות, בחר במלה ה-27 ברשימה. אם שעוןך יכול להבחין במאית השנייה, תוכל להשתמש ברשימה של 100 מלים, ומתוכה להוציא את המלה ששעון-העצר (הסטופר) יראה את מספרה.

קל יותר להשתמש בשם עצם מאשר בפועל, או בתואר-השם או בתואר-הפועל. אם אתה בונה בעצמך את רשימת המלים, הן צריכות להיות מלים ידועות היטב, מלים מוכרות שהרבה אסוציאציות קשורות בהן, והן בעלות תפקודים רבים ומשמעויות שונות.

נסה תמיד להשתמש במלה הראשונה שהשגת. אם אינך מרוצה ממנה ומנסה מלה אחרת, ועוד אחת, פירושו שאתה פשוט מחכה למלה שתתקשר עם הרעיונות שכבר יש לך, וזה חסר תועלת. אם המלה הראשונה שהעלית אינה "פועלת", נסה טכניקה אחרת, ואחר-כך חזור שוב אל אותה המלה.

רשימת מלים אקראיות

אין שום דבר מיוחד ברשימת המלים המובאות להלן, ואתה יכול בהחלט לבנות לך רשימה משלך.

השימוש בטכניקה

אנו מעוניינים ברעיונות חדשים על מכונת-צילום. מחוג השניות הראה "19", כך שאנו בוחרים במלה "אף" מהרשימה שלעיל. אנו אומרים: "מכונת-צילום פו אף". אף רומז לריח. איזה ערך יכול להיות לריח בנוגע למכונת-צילום? ("תנועה"). אולי מכונת-צילום תוכל להפיק ריחות שונים בהתאם לתקלות שבה, ואז נוכל להשתמש בריח לשם אבחנת התקלה. אם מכונת-הצילום אינה פועלת אתה צריך לחרחך והריח יגלה לך מהי התקלה.

אתה מתבקש לארח מספר אנשים ועליך למצוא במה להעסיק אותם. מחוג השניות הראה "50" שניות, והמלה היא "לב". ייתכן שתחשוב על סמל הלב האדום שבו משתמשים במדבקות כמו: "אני (סמל לב) את ניו-יורק" (אני אוהב את ניו-יורק). אתה יכול להוסיב את האנשים כצוות ולהטיל עליהם משימה: להציע סמלים אחרים. הם עשויים להציע דברים שונים - כמו: אני "שונא" את ניו-יורק, אני "איני יודע מאומה על" ניו-יורק, אני "צוחק על" ניו-יורק, אני "מתעצבן על" ניו-יורק וכו'.

הטכניקה היא פשוטה מאוד וקלה לשימוש.

אנו הולכים בעקבות האסוציאציות והתפקודים של המלה המעוררת; אנו משתמשים בשיטות שונות של "תנועה"; אנו משתמשים בהיבטים שונים של המלה כמטאפורה;

אל תעבור צעדים רבים מדי בקשירת הקשר עם המלה האקראית, כי צעדים רבים מדי יביאו אותך בחזרה לרעיונות שיש לך כבר וכך תאבד את הערך הממריץ המיוחד של אותה מלה.

אל תתחיל בהכנת רשימה של כל ההיבטים של המלה כי אז תלך לאורך הרשימה ובאופן טבעי תחפש את ההיבט המתאים ביותר לרעיונות שכבר יש לך. במקום זה, חשוב על היבט אחד של המלה והשתדל לעבוד אתו - ורק

סוס	ביצה	בלון	אמבטיה	טיל	מפתח
מסרק	פטיש	טלפון	מטוס	הר	גפרור
נחש	קפוג	עיפרון	גיטרה	מכונת	מכונת-צילום
מצלמה	פעמון	עץ	צבע	סולם	קקטוס
מכתב (5)	חנות (15)	עכבר (25)	שטיח (35)	דבק (45)	בית-כלא (55)
פיל	המבורגר	טלוויזיה	שיר	חתול	פרח
מעליה	משקפיים	עורך-דין	כסף	רדיו	קפיץ
ספר	נעל	דבורה	סכין	שולחן	מחק
סיגריה	אף	גשם	פתק-הצבעה	מלכודת	אקדח
דגל (10)	צב (20)	אש (30)	קרח (40)	לב (50)	סיכה (60)

מדוע זה מצליח

במבט ראשון נראית הטכניקה אבסורדית. כיצד יכולה מלה, שאינה קשורה לחלוטין, לעזור לייצר רעיונות חדשים בנושא ספציפי? אם המלה היא באמת אקראית, הרי שכל מלה יכולה לעזור ביצירת רעיונות בכל נושא שהוא. זה נראה אבסורד הגיוני. אכן, זה יהיה אבסורדי במערכת-מידע פאסיבית, אך במערכת מידע המארגנת עצמה הטכניקה נראית הגיונית.

אתה יוצא מביתך ופונה לרחוב שבו אתה נוסע תמיד, אולם אילו היית יוצא לכיוון ביתך מאיזשהו מקום מחוץ לעיר, היית מגדיל את סיכוייך להגיע הביתה במסלול שונה מהמסלול הרגיל שלך (כי אז היית מגלה רחובות שלעולם לא היית מוצא אילו יצאת מביתך). במלים אחרות, כאשר אנו נעים מהחוץ פנימה, אנו משתמשים בדפוסים שונים מאלו שבהם אנו משתמשים כאשר נעים מהמרכז החוצה. אין בעובדה זו משהו יוצא דופן.

המוח האנושי יודע כל-כך טוב ליצור קשרים עד שכמעט תמיד כל מלה אקראית תעורר רעיונות הקשורים בנושא. הקשר בין המלה האקראית והנושא הוא לעתים כל-כך ישיר עד כי אינו מעורר לרעיונות חדשים. המלה האקראית מחזירה אותנו לעתים לרעיונות שכבר קיימים, וקשה להימנע מכך.

אחרי שהשתדלת מאוד תוכל לעבור להיבט נוסף.

סיכום

רעיונות יצירתיים מתעוררים לעתים עקב אירועים מקריים. טכניקת המלה-האקראית של החשיבה הלאטרלית מאפשרת לתהליך זה להיות זמין, ולהפוך לכלי חשיבה מכוון. מלה שהגיעו אליה באופן אקראי (לא על-ידי בחירה) מקושרת עם התחום שבו מתמקדים, ואשר זקוק לרעיונות חדשים. אסוציאציות, תפקודים ותפיסות הנרמזים על-ידי המלה, יכולים להוביל לרעיונות חדשים. ההיגיון שבשיטה הוא שבמערכת דפוסית, אם אתה מתחיל בפריפריה, הדפוסים שאותם אתה פותח הם שונים מאלה הזמינים לך במרכז.

תרגילים על "המלה האקראית"

1. קיימים שולחנות, כיסאות, מיטות, אבל אתה רוצה לעצב סוג חדש של ריהוט אשר טרם השתמשו בו. השתמש בטכניקת המלה-האקראית. המלה האקראית תהיה כאן "דבורה" - "ריהוט פו דבורה".

2. עליך לכתוב סיפור קצר אך אין בידך השלד, התבנית של העלילה - על מה יהיה הסיפור? אתה משתמש בטכניקת המלה-האקראית כדי למצוא רעיון להתחלה. המלה האקראית שבה עליך להשתמש כאן היא "פטיש".

3. אתה נוסע לחופשה, אבל לא מצאת מישהו שיטפל בכלבך במשך השבוע שבו תיעדר. אתה זקוק לרעיון. השתמש בטכניקת המלה-האקראית כדי להעלות רעיון לפתרון. נסה את המלה האקראית "מצלמה".

4. כמנהל חנות אתה רוצה למצוא דרך לעודד את הזכנים להיות אדיבים יותר אל הקונים, אבל נגמרו לך כבר כל הרעיונות; אתה מנסה להיעזר לשם כך בטכניקת המלה-האקראית. נסה את המלה האקראית "קרח".

5. אתה לא מצליח להשתמש בטלפון שבביתך כי אחותך (או אחיך) כל הזמן משוחחים עם חבריהם. מה אתה יכול לעשות בקשר לבעיה זו? נסה להשתמש במלה האקראית "מפתח" כדי להעלות רעיונות.

6. אין די מקום חניה בעיר. אתה "שובר" את הבעיה לשלוש בעיות: משנה קטנות יותר. בחר אחת מבעיות-משנה אלה ונסה לייצר מספר רעיונות מועילים, תוך שימוש במלה האקראית "קקטוס".
בעיה 1: לייצא לאנשים לא לנהוג העירה.
בעיה 2: לנסות בכל זאת לספק יותר מקומות חניה.
בעיה 3: להפחית את הצורך של אנשים לנהוג בעיר.

7. איך ההורים יצליחו להשתלט על ילדיהם שאף פעם אינם עושים מה שהם מתבקשים לעשות? השג מלה אקראית כדי להציע הצעות בעניין זה.

8. "עיתונים פו בלון". פתח מספר רעיונות חדשים.

ללא יצירתיות לא היינו מתקדמים ולא היינו מפתחים רעיונות טובים יותר.

חשיבה ביקורתית

חשיבה ביקורתית היא בחינה שלנו את האמת: האם זה נכון?

קיימת "אמת משחקית" - כאשר אנו עצמנו קבענו את המשחק או את המערכת ואנו שופטים האם משחקים את המשחק בהתאם לכללים שלנו. מתמטיקה היא דוגמה לכך.

וקיימת "אמת מציאותית" - כאשר אנו מנסים להתאים את מה שאנו אומרים למציאות החיצונית, של העולם סביבנו. יש רמות שונות של אמת. יש אמת המבוססת על הניסיון שלנו או של אחרים; יש אמת הניתנת לאימות, כאשר כל אחד יכול לברוק את מה שאנו טוענים; ויש אמת המבוססת על איזושהי סמכות (המדע, ספרי-לימוד וכו').

עלינו לטפח הרגל חשיבה שלפיו נשאל תמיד את עצמנו:

- מהו הערך של האמת (truth value) כאן?

או:

- מהי מידת האמת כאן?

מה שחשוב הוא עד לאיזו רמה של ערך האמת טוענים כאן. זה יכול לנוע בין טענה לוודאות מוחלטת - עד למשהו המוצע רק כאפשרות. יש להטיל ספק בטענות מופרזות לגבי דרגת האמת.

התפקיד הבא של החשיבה הביקורתית הוא לבחון את חוקי ההיגיון שבהם משתמשים. בעזרת חוקי ההיגיון אנו מנסים להסיק אמת נוספת מתוך אמיתות שכבר יש לנו.

עלינו לשאול את שאלת ההרגל הבאה:

- האם אכן ניתן להסיק זאת?

סקירה שנייה

בסקירה הראשונה נסקרו כלי חשיבה ספציפיים רבים (חש"מ, מח"א, ששת הכובעים וכו'), שבהם ניתן להשתמש בנפרד או ביחד. "חושב" שלמד להשתמש בכלים אלה והפך להיות מיומן בשימוש, ולו בחלק מאותם הכלים, יהיה חושב טוב יותר. ביסודם של כל הכלים האלה מונחת "פעולת" חשיבה רבת-עצמה - זוהי הפעולה של "הפניית תשומת-הלב". פעולת חשיבה זו, מהווה את המפתח לחלק התפיסתי של החשיבה, שהוא המפתח לרוב החשיבה היום-יומית.

סקירה שנייה זו תעסוק פחות בכלים, כשעניינה המרכזי כמה מפעולות החשיבה היסודיות. עלינו להכיר פעולות אלה ולהבין אותן. בכמה מהן ניתן להשתמש כבכלי חשיבה ספציפיים (כמו "פו" בחשיבה לאטרלית) ואילו פעולות אחרות יכולות לשמש בסיס להרגלי חשיבה. לרוב אנו מבצעים פעולות אלה מבלי לתת לכך את הדעת. הפרקים האחרונים הוו הזדמנות לתת את הדעת לפעולות חשיבה יסודיות אלה.

אמת ויצירתיות

ההפרדה הגדולה בפרקים הקודמים הייתה בין "אמת" ל"יצירתיות".

"אמת" מתייחסת ל: "אלו הם פני הדברים".

"יצירתיות" רומזת ל: "אלו יכולים היו להיות פני הדברים".

יש חשיבות רבה לשני ההיבטים הללו של החשיבה. שניהם דרושים לנו.

נקודת המוצא שלנו היא המציאות, ובסופו של דבר אנו חוזרים, בדרך-כלל, למציאות. לכן האמת חשובה.

לגלות אפשרות של רעיון חדש.

ניתוח מידע אינו מספיק על-מנת לייצר רעיונות חדשים, כי המוח יכול לראות רק את מה שהוא חונך לראות - כלומר, את הרעיונות הישנים. על-כן עלינו לפתח מיומנות בספקולציה.

ספקולציה יכולה להשתרע מניחוש מאוד הגיוני (מה שאנו מחפשים בהיפותזה) עד למשהו שהוא רק בבחינת אפשרות לפרובוקציה, שאינה טוענת לקשר כלשהו עם האמת. מטרת הפרובוקציה היא לגרום לנו להסתכל במשהו בדרך חדשה - לא על-ידי הצגת הדרך החדשה אלא על-ידי ניתוקנו מן הדרך הישנה.

קפיצה יצירתית יכולה למשוך את חשיבתנו קדימה. אנו מנחים את הדרך מהחזית. ללא חשיבה יצירתית אנו מנחים את הדרך מאחור ועלינו להתאמץ לדחוף קדימה, תוך שאנו מתבססים על מה שכבר ידוע לנו.

הגישה היצירתית כרוכה בנכונות ללכת קדימה ולחקור אפשרויות.

חשיבה לאטרלית

חשיבה לאטרלית עוסקת בעיקר בשינוי של רעיונות ושל תפיסות. כלי החשיבה להפניית תשומת-הלב מתייחסים להיבט הרוחב או ההיקף של התפיסה. הכלים של החשיבה הלאטרלית מטפלים באספקט השינוי של התפיסה.

החשיבה הלאטרלית מבוססת ישירות על שיקולים של התנהגות יצירת הדפוסים של מערכת מידע המארגנת-עצמה (pattern-making behaviour of a self-organizing system). מערכות כאלה (כמו המוח ודפוסי התפיסה שלנו) מאפשרות למידע חדש הנכנס למערכת לארגן עצמו אל תוך דפוסים שגורתיים (כלומר למידת החדש מתבססת על הדפוסים הישנים). דפוסי החשיבה השגורתיים מאפשרים לנו לתפקד בעולם. עלינו להיות אסירי תודה על קיומם של דפוסי שגרה אלה, אבל אין באפשרותנו "לחתוך" אותם ולעבור אל דפוסים צדדיים זמינים, בשל חוסר הסימטריה של הדפוסים.

ושאלה הרבה יותר חשובה היא:

- האם זו, אכן, חייבת להיות המסקנה?

מי שמסיק על-פי תורת ההיגיון, טוען שמסקנה זו חייבת לנבוע מהצעד הקודם, לכן עלינו לברוק מקרוב את ה"חייבת לנבוע". לעתים קרובות, הטענה שמשהו נובע משהו אחר היא תוצאה מכך שהחושב אינו יכול להעלות על דעתו אפשרות אחרת (אלטרנטיבה). אם ביכולתך להעלות על הדעת התפתחות שונה, זה הורס את נקודת המבט "המחייבת".

בסופו של דבר, החשיבה הביקורתית (חשיבת כובע-שחור) יכולה לבחור, כסיכום, באחת הקביעות הבאות:

- זה אינו נכון.
- זה בספק.
- זה אינו מוכח.
- זה מוכח.

חשיבה יצירתית

בחשיבה יצירתית אין לנו עניין מיוחד להוכיח משהו אלא להתקדם מבחינת האפשרויות. רק אחרי שהגינו רעיון חדש, אנו מתפנים להוכיח את אמיתותו וערכו.

בחשיבה הגיונית אנו מבקשים להתקדם צעד הגיוני אחר צעד הגיוני, מהמקום בו אנו נמצאים אל מצב חדש.

בחשיבה יצירתית אנו יכולים לבצע קפיצות קדימה ובהגיענו למצב חדש אנו מתיישבים לבחון את ערכו ומשמעותו.

היפותזה, ספקולציה ופרובוקציה, כולן דרכים לביצוע הקפיצה היצירתית קדימה. לעתים עלינו לנחש, מאחר שאין בידינו מידע מספיק על-מנת לפעול. אנו מנחשים כדי להשיג דרכים חדשות להתבוננות במידע, וכדי

מקנה לנו מיומנות בספורט.

בהקבלה למודל הנגר חילקנו את פעולות החשיבה הבסיסיות לשלוש קבוצות:

חיתוך (cutting): התמקדות בחלק של המצב, עקירת חלק של המצב, ניתוח המצב לחלקיו, הרחבת תשומת-הלב כך שתקיף יותר מאשר את המצב כפי שהוא מוצג.

הדבקה (sticking): קשירת קשרים, הכרה וזיהוי, הנחת דברים יחד בסיתוזה, פיתוח של דברים בבנייה ובעיצוב.

מתן-צורה (shaping): השוואה בין מה שמונח לפנינו לבין הצורה המבוקשת. כך יש לנו שיפוט, התאמה, בדיקת השערה והשוואה.

חשוב מאוד לזכור שהתיאור הפילוסופי של החשיבה אינו זהה למיומנות המעשית שלה; לא הרי תיאור של משחק טניס כמו לשחק את המשחק; ניתוח החשיבה לחלקיה אינו מספק לנו כלי חשיבה יעילים. יש לתכנן במיוחד כלים כאלה כדי להשתמש בהם באופן מעשי.

הרגלי חשיבה נוספים

שניים מהיבטי החשיבה נדונו כבר בפרקים הקודמים.

נסיבות:

יש אמיתות שהן אוניברסליות, אך אמיתות רבות שלגביהן נטען שהן אוניברסליות נכונות רק בנסיבות מיוחדות. זוהי סיבה נפוצה לטעויות בחשיבה וכן להרבה אי-הסכמות (כי צד אחד חושב על מערכת אחת של נסיבות ואילו הצד השני חושב על מערכת אחרת).

לעתים קרובות אפשר לחסוך ויכוח בקשר לשאלה האם משהו נכון או לא, כאשר מספקים תיאור של הנסיבות שבהן הוא יהיה נכון. במקרים רבים שני

מי שמצליח לעבור אל הדפוסים הצדדיים סימן שיש לו הומור ושהוא יצירתי. כל הרעיונות היצירתיים שהם בעלי ערך חייבים להיתפס במחשבה שלאחר מעשה כהגיוניים, אך אין זה אומר כי מלכתחילה הם ניתנים להשגה בדרך ההיגיון.

שתי טכניקות ספציפיות מוצעות כדי להגיע אל מסלולי החשיבה הצדדיים:

הטכניקה הראשונה משתמשת בצירוף של פרובוקציה ותנועה. פרובוקציה היא רעיון שאינו קיים במציאות והיא חסרת משמעות אמיתית. אנו מכריזים על פרובוקציה באמצעות המלה "פו", המציינת כי הרעיון הוא בבחינת פרובוקציה בלבד.

אנו משתמשים ב"תנועה" כדי לנוע ממסלול החשיבה השגרתי אל הפרובוקציה, ומשם אל מסלול החשיבה הצדדי (ולרעיון חדש). "תנועה" נבדלת משיפוט וביקורת. בשיפוט אנו משווים רעיון עם מה שכבר ידוע לנו או עם מה שדרוש לנו ודוחים את הרעיון אם הוא אינו מתאים. בתנועה אנו פועלים מחוץ למערכת השיפוט; אנו מתבוננים ברעיון כדי לראות כיצד ולאן אפשר באמצעותו להתקדם הלאה.

יש שיטות ספציפיות להצבת פרובוקציות: נרכשת, היפוך, בריחה, משאלת-לב וזעזוע.

יש שיטות ספציפיות להשגת תנועה מפרובוקציה: עמדה, רגע-אחר-רגע, מיצוי עיקרון, התמקדות בהבדל, חיפוש אחרי הערך, ומעניין.

את הכלים האלה של החשיבה הלאטרלית אפשר לתרגל ואז להשתמש בהם במודע בכל מקרה שבו יש צורך ליצור רעיונות חדשים.

פעולות בסיסיות

הפעולות הבסיסיות של החשיבה כבר נסקרו. עלינו להיות מודעים לפעולות אלה ולתרגל אותם מדי פעם בפעם, שכן בכל חשיבה עושים שימוש בצירוף של פעולות חשיבה בסיסיות אלה, אולם תרגול בלבד של פעולות בסיסיות אלו אינו מספיק - כמו שתרגול של קבוצות שרירים מסוימות בלבד אינו

סיכום

חלק זה של הספר עסק בפעולות חשיבה בסיסיות שכל חושב חייב להכירן ולהבינן. בנוסף לכך, קיימות גם הטכניקות הספציפיות של החשיבה הלאטרלית.

תרגילי חזרה

1. "תפקידם של מנהלי עסקים לייצר הרבה ככל האפשר. תפקידה של ממשלה הוא לשמור על הערכים החברתיים". האם זה נכון? השתמש בחשיבתך הביקורתית.

2. "יש רק שתי דרכים להביא אנשים לעשות את רצונך: פרס ועונש". האם אתה מסכים? התוכל לחשוב על דרך אחרת? היעזר במלה האקראית "עכבר" כדי להפיק רעיונות.

3. מהו ה"רעיון הכללי" של חלון הראווה? באיזו דרך אחרת תוכל לבצע את הרעיון הכללי הזה? תן מספר רעיונות מפורטים.

4. "אם אתה מרבה באכילה אתה צובר שומן. לנשים יש יותר שומן מאשר לגברים, כך שנשים, כנראה, אוכלות (יחסית) יותר מגברים". האם המסקנה נובעת מהאמירה?

5. "ילידים אין די ניסיון חיים כדי לקבל את ההחלטות הנכונות. לכן על ילדים להקשיב להוריהם". באילו תנאים זה עשוי להיות נכון? מהו הרעיון הכללי כאן? אילו רעיונות חלופיים יכולים להיות כאן?

6. אם הדולפינים בים מסוגלים להשיג את כל המזון שהם זקוקים לו ללא מאמץ גדול מדי, לאילו נושאים כדאי, לדעתך, שיקדישו את רוב זמנם - בהנחה שהם יצורים אינטליגנטיים? תן ארבעה רעיונות כלליים.

7. מעשי שוד רבים מתרחשים בסביבה. כיצד היית מצמצם את מספר

הצדדים לוויכוח צודקים - אך כל צד צודק בנסיבות שונות. השאלה שצריכה להישאל ביחס להרגל החשיבה היא:

- באילו נסיבות חל הדבר?

או:

- באילו תנאים (נסיבות) זה נכון?

כללי ומפורט:

היבט זה של החשיבה בחלקו הוא הרגל חשיבה ובחלקו פעולת חשיבה. עלינו להתרגל לבצע את הפעולה.

יש שתי שאלות שיש לשאול מתוך הרגל:

- מהו הרעיון הכללי כאן?

- כיצד ניתן לבצע לפרטיו את הרעיון הכללי הזה?

היכולת לנוע מעלה ומטה, מהפרט אל הרעיון הכללי ובחזרה, היא אחת מתכונות החושב המיומן.

אנו מתמצתים את הרעיון הכללי כדי לשנות אותו או כדי למצוא דרכים טובות יותר לביצועו; אנו מתמצתים את הרעיון הכללי כדי לפשט דברים ולהבין אותם טוב יותר.

כשאנו יוצרים חלופות, קל יותר, בדרך-כלל, לפרוס לפנינו תחילה את הרעיון הכללי, ואז לנסות ולראות כיצד הרעיונות הכלליים האלה יתורגמו לרעיונות מעשיים מפורטים.

עבודה ברמה של "רעיון כללי" דומה לעבודה ברמה של "תפיסה", "מושג" או "תפקוד".

מעשי השוד? השתמש בפרובוקציה מסוג "זעזוע" כדי להגות רעיון חדש.
פא ...

8. "בתי־הסוהר רק מלמדים פושעים להיות פושעים טובים יותר, כך שאין טעם לשלוח עבריינים צעירים לבתי־סוהר". האם זהו קו מחשבה הגיוני? היעזר במלה האקראית "סבון" כדי לייצר מספר דרכים חלופיות לטיפול בעבריינים צעירים.

9. "אם אינך אוהב מישהו, אל תחייך אליו". השתמש בחשיבתך הביקורתית בקשר למשפט זה.